

هدف کلی: آشنایی با سیره و روش رهبری پیامبر اسلام (ص) و امام علی (ع)

اهداف آموزشی

تبیین برخی از ابعاد رهبری پیامبر اسلام (ص)

آشنایی با پرورش امام علی (ع) در دامان پیامبر اکرم (ص)

آشنایی با دو ویژگی مهم امام علی (ع) یعنی عدالت بی مانند و علم بی کران

مجتبی محمودی

دبیر دین و زندگی شهرستان ایزه

سال تحصیلی: ۱۴۰۱ - ۱۴۰۰

به کانال ما در تلگرام بپیوندید

t.me/mahmoudi_izeh

پیشوایان اسوه

درس هشتم

نکته

در درس‌های گذشته دانستیم که یکی از مسئولیت‌های مشترک میان پیامبر و امامان، ولایت ظاهری می‌باشد. در این درس به این سؤال می‌پردازیم که سیره و روش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشین ایشان امیرالمومنین علی علیه السلام در حکومت داری چگونه بوده است؟

- ۱- پیامبر اکرم (ص) چگونه حکومت اسلامی را بنا نهاد؟
 ۲- پیامبر اسلام (ص)، در مدت ده سال حکومتی که در مدینه داشت، چگونه زندگی کرد؟

اسوه‌های رهبری

۱) پیامبر اکرم ﷺ پس از سیزده سال تلاش برای هدایت مردم مکه با دعوت مردم مدینه، به این شهر هجرت کرد و به فرمان خداوند، حکومت اسلامی را بنا نهاد. این حکومت، به تدریج گسترش یافت و در مدت ده سال، سراسر شبه جزیره عربستان را فراگرفت (آن حضرت، در مدت این ده سال، به گونه‌ای زندگی کرد که در همه زمینه‌های فردی و اجتماعی، از جمله در جایگاه رهبری، از سوی خداوند

سوال

به عنوان الگو و اسوه مؤمنان معرفی شد) **۲** **ایه اشاره به الگو و اسوه بودن پیامبر (ص) برای مومنان دارد**

قطعاً برای شما در رسول خدا

سرمشق نیکویی است

پاسخ (برای کسی که به خداوند

و روز رستاخیز امید دارد

و خدا را بسیار یاد می‌کند)

طَبَقِ اِيه لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ

اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ

وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ

وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

پیامبر برای چه کسانی سرمشق نیکویی است؟

حضرت علی عليه السلام نیز وقتی حکومت را به دست گرفت (اعلام کرد من براساس دستورات قرآن و سنت رسول خدا ﷺ حکومت می‌کنم و بر همین اساس اصلاحات مهمی را در جامعه آغاز کرد). **۳** در ابتدا نگاهی کوتاه به سیره پیامبر اکرم ﷺ در رهبری جامعه می‌کنیم:

۳- حضرت علی (ع) وقتی حکومت را به دست گرفت، اعلام کرد چگونه حکومت می‌کند؟

۴- پیامبر (ص) کوشید تا چگونه جامعه‌ای بنا کند؟ **۱- تلاش برای برقراری عدالت و برابری**

۵) یکی از اهداف مهم حکومت الهی رسول خدا ﷺ اجرای عدالت بود و ایشان در این مورد با قاطعیت عمل کرد و کوشید تا جامعه‌ای عادلانه بنا کند که در آن از تبعیض خبری نباشد و همه در برابر قانون الهی یکسان باشند. این اقدام پیامبر اکرم ﷺ در شرایطی انجام می‌گرفت که در جامعه آن روز حجاز و سایر کشورها، تبعیض و تفاوت طبقاتی، یک قانون پذیرفته شده بود و کسی با آن مخالفت نمی‌کرد. آن حضرت، درآمد بیت‌المال را میان مسلمانان به تساوی تقسیم می‌کرد و فرقی میان عرب و غیرعرب نمی‌گذاشت. (با همه بردباری و ملایمتی که در برابر پامال شدن حق شخصی خود داشت، در برابر نادیده گرفته شدن حقوق افراد جامعه می‌ایستاد و کوتاه نمی‌آمد و متجاوزان حقوق مردم را در هر موقعیت و مقامی که بودند،

۵- کوشش پیامبر برای بنا کردن جامعه‌ای عادلانه در چه شرایطی انجام گرفت؟ مجازات می‌کرد.) **۶- پیامبر اسلام بیت المال را چگونه میان مسلمانان تقسیم می‌کرد؟**

۷- پیامبر اسلام در مقابل متجاوزان به حقوق خود و دیگران، چگونه رفتار می‌کردند؟ **نمونه**

در زمان‌های گذشته، قبایل جایگاه مخصوصی داشتند و برخی قبایل برتر از برخی دیگر شمرده می‌شدند. روزی فردی از یکی از قبایل صاحب نام مدینه، دزدی کرد و جرم او ثابت شد. رؤسای قبیله فکر می‌کردند که رسول خدا ﷺ به دلیل جایگاهی که قبیله این فرد دارد وی را

تلاش برای برقراری عدالت و برابری
 محبت و مدارا با مردم
 سخت کوشی و دلسوزی در هدایت مردم
 مبارزه با فقر و محرومیت
 ابعاد رهبری رسول خدا را نام ببرید ؟
 ۱- سورة احزاب، آیه ۲۱.

مجازات نخواهد کرد؛ اما با کمال تعجب دیدند که پیامبر می خواهد حکم را اجرا کند. واسطه های مختلفی نزد رسول خدا فرستادند، تا ایشان را از اجرای حکم منصرف کنند. حتی برخی نزدیکان رسول خدا ﷺ را واسطه قرار دادند، اما ایشان نپذیرفت و به آنان فرمود:

۱ «اقوام و ملل پیشین بدین سبب، دچار سقوط شدند که در اجرای عدالت، تبعیض روا می داشتند؛ اگر شخصی قدرتمند و صاحب نفوذ از ایشان دزدی می کرد رهایش می کردند و اگر فردی ضعیف دزدی می کرد وی را مجازات می کردند»^۱

این سخن به یکی از ابعاد رهبری پیامبر اسلام یعنی تلاش برای برقراری عدالت و برابری اشاره دارد.

نکته رسول خدا ﷺ، برای اولین بار در جامعه آن روز، برابری همه افراد در برابر قانون را اعلام کرد و عرب و غیرعرب و سیاه و سفید را برابر دانست و در مقابل تعصبات قومی و قبیله ای ایستاد.

بیشتر بدانیم

ملاک برتری: نژاد یا ...؟

روزی تعدادی از مردم مکه دور هم جمع شده بودند که مسلمانان نیز در میان آنان بودند. هر کدام با تعصبی خاص، قبیله خود را معرفی می کرد و بدان افتخار می نمود. در این میان، شخصی روبه سلمان کرد و گفت: سلمان! بگو بدانم تو کیستی؟ پدر تو کیست؟ و اصل وریشه ات چیست؟
سلمان گفت: اسم من سلمان و پدرم بنده خداست، من قبل از اسلام گمراه بودم و خداوند به برکت محمد ﷺ هدایتم کرد، نیازمند بودم و خداوند به برکت محمد ﷺ بی نیازم نمود، برده بودم و خداوند به برکت محمد ﷺ مرا از قید بردگی آزاد ساخت، این نسب من است.
در همان حال رسول خدا ﷺ وارد آن جمع شد، با شنیدن گفت و گوهای آنان، فرمود: ای جماعت قریش! این را بدانید که، شرافت انسان به دینداری اوست و مروت و انسانیت او به خصلت های اخلاقی وی، و اصالت انسان به عقل و اندیشه اوست.

سپس پیامبر ﷺ سلمان را مخاطب قرار داد و فرمود: سلمان! این را بدان که، هیچ کدام از اینان بر تو فضیلت و برتری نخواهند داشت، مگر اینکه از تو پرهیزگارترو با تقواتر باشند، اما اگر تو تقوی داشته باشی، پس تو افضل و برتر خواهی بود.^۲

۲- محبت و مدارا با مردم ۲- معمولاً اطرافیان یک رهبر برای اینکه خود را به او نزدیک کنند، چه کار می کنند؟

نکته رفتار رسول خدا ﷺ با مردم به قدری محبت آمیز بود که مردم، ایشان را پدر مهربان خود می دانستند و در سختی ها به ایشان پناه می بردند. معمولاً اطرافیان یک رهبر برای اینکه خود را به او نزدیک کنند (عیب دیگران را نزد او بازگو می کنند) اما رسول خدا ﷺ به یاران خود می فرمود:

۱- الطبقات الکبری، ابن سعد، ج ۴، ص ۵۸.

۲- روضه کافی، کلینی، ص ۱۸۲؛ بحار الانوار، مجلسی، ج ۲۲، ص ۳۸۲.

۱- اگر شخصی می خواست بدی های دیگری را نزد پیامبر بازگو کند، ایشان چه می فرمودند؟
۲- چند مورد از رفتار محبت آمیز رسول خدا با مردم را بیان کنید؟

«بدی های یکدیگر را پیش من بازگو نکنید؛ زیرا دوست دارم با دلی پاک و خالی از کدورت با شما معاشرت کنم.»^۱

۲ (هرکس به خانه آن حضرت می رفت، به او احترام می گذاشت تا آنجا که گاهی ردای خود را زیر پای او پهن می کرد یا بر جای خود می نشاند. هرگز در مقابل یارانش پای خود را دراز نمی کرد و سعی می کرد تا وقتی که آنها نشسته اند، در کنارشان باشد. اگر درباره آخرت حرف می زدند با آنان همراهی می کرد؛ اگر درباره خوردنی و آشامیدنی و سایر امور روزمره سخن می گفتند، از روی لطف و مهربانی با آنان هم سخن می شد. گاهی در حضور پیامبر، شعر می خواندند، یا از گذشته خود می گفتند، در همه این موارد، آنان را منع نمی کرد، مگر این که کار حرامی مانند غیبت کردن از آنان سر می زد؛ در این موارد بود که آنان را از ادامه بحث باز می داشت.)^۲

۳- سخت کوشی و دلسوزی در هدایت مردم

پیامبر ﷺ چنان علاقه مند به نجات مردم از گمراهی بود که سختی ها و آزارهای این راه، هرگز سبب دوری او از مردم نگردید و آن قدر برای هدایت شان شبانه روز تلاش کرد که خداوند در این باره خطاب به مسلمانان فرمود: ۳- خداوند درباره علاقه مندی پیامبر به نجات مردم از گمراهی خطاب به مسلمانان چه فرموده است؟

۳ «(رنج شما برای او سخت و دشوار است و بر [هدایت] شما حریص (به شدت علاقه مند) است.)^۳ با همه این دلسوزی ها و زحمت ها، دشمنی سران قریش با ایشان روز به روز بیشتر می شد.^۴ (می گفتند او ساحر و جادوگر است،^۲ می گفتند دیوانه است، بر سر و رویش خاکستر می پاشیدند، طعنه و نیش زبان به او می زدند.)^۴ با وجود اینها، آن قدر با مهربانی و صبر و تحمل، به هدایت مردم ادامه می داد، که گاه نزدیک بود از شدت غصه و اندوه فراوان از یا در آید که خداوند به او فرمود:

لَعَلَّكَ بِاِخِعْ نَفْسِكَ اَلَا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ^۵

از اینکه برخی ایمان نمی آورند شاید که جانت را [از شدت اندوه] از دست بدهی.

امام علی عليه السلام که در بیشتر این صحنه ها در کنار رسول خدا ﷺ بود، درباره تلاش بی پایان پیامبر می فرمود:^۵ (پیامبر یک طبیب سیار بود، [برخلاف سایر طبیبان] او خود به سراغ مردم می رفت، داروها و مرهم هایش را خودش آماده می کرد و ابزارهای طبابت را با خود می برد تا بر هر جا که نیاز باشد، مرهم بگذارد؛ بر دل های کور، گوش های کر، زبان های گنگ، او با داروهای خویش بیماران غفلت زده و سرگشته را درمان می کرد.)^۵ →
این سخن به یکی از ابعاد رهبری پیامبر اسلام یعنی سخت کوشی و دلسوزی در هدایت مردم اشاره دارد

آن حضرت، تلاش می کرد حتی کسانی را که با ایشان می جنگیدند هدایت کند و به سوی حق دعوت

۱- مسند احمد بن حنبل، جاب الرسالة، ج ۶، ص ۳۰۲-۳۰۱

۲- سوره توبه، آیه ۱۲۸. ۳- سوره مدثر، آیه ۲۴.

۴- سوره شعرا، آیه ۳. ۵- نهج البلاغه، خطبه ۱۰۸.

۴- چند مورد از دشمنی های سران قریش با رسول خدا را نام ببرید؟
۵- امام علی (ع) درباره سخت کوشی و دلسوزی پیامبر (ص) چه فرموده است؟

نماید. متکبران و برخی از بزرگان قبایل که تعالیم اسلام را به ضرر خود می دیدند، جنگ هایی را علیه آن حضرت به راه می انداختند. پیامبر ﷺ نیز به ناچار مسلمانان را برای مقابله با آنان بسیج می کرد. اما به آنان سفارش می کرد: **«اگر کافری در جنگ کشته شد او را مثله^۱ نکنید، کودکان و پیران و زنان را نکشید، حیوانات حلال گوشت را نکشید مگر اینکه برای تغذیه به آن احتیاج داشته باشید. هرگز آب مشرکان را زهر آلود نکنید و مزارع و نخلستان ها را نسوزانید»**^۲

و در جای دیگری می فرمود اگر در بحبوحه جنگ، یکی از مشرکان خواست تا در مورد حقیقت اسلام مطالبی بداند، او در پناه اسلام است تا کلام خدا را بشنود، اگر اسلام را پذیرفت، او هم برادر دینی شماست و اگر قبول نکرد، او را به جایی که احساس امنیت می کند، برسانید و پس از آن از خدا

نکته

۲- یکی از ابعاد رهبری پیامبر (ص)، مبارزه با فقر و محرومیت است، آن را توضیح دهید؟

برای غلبه بر او یاری بجوید.^۳
۴- مبارزه با فقر و محرومیت

۲ (رسول خدا ﷺ هم با فقر مبارزه می کرد و به دنبال بنای جامعه ای آباد و دور از محرومیت بود و هم با کوچک شمردن فقیران و بینوایان به مخالفت برمی خاست. از این رو، مردم را به کار و فعالیت تشویق می کرد، از بیکاری بدش می آمد و کسانی را که فقط عبادت می کردند و کار نمی کردند، مذمت می کرد. در عین حال، به فقیران بسیار احترام می گذاشت و اجازه نمی داد که به خاطر فقر مورد بی توجهی قرار گیرند و فراموش شوند. برخی از آنها دوست صمیمی ایشان به شمار می رفتند. ثروت را ملاک برتری نمی شمرد. به آسانی با فقیرترین و محروم ترین مردم می نشست و صمیمانه با آنها گفت و گو می کرد. آنان نیز رسول خدا ﷺ را همدل و همراز خود می یافتند) آن حضرت به یاران خود می فرمود: **«۳- رسول خدا (ص)، در رابطه با همسایگان به یاران خود چه فرموده است؟»**^۳

۳ «(به من ایمان نیاورده است کسی که شب را با شکم سیر بخوابد و همسایه اش گرسنه باشد)»^۴

این سخن به یکی از ابعاد رهبری پیامبر اسلام یعنی مبارزه با فقر و محرومیت اشاره دارد

بیشتر بدانیم

رسول خدا ﷺ و یارانش در مجلسی نشسته بودند. تهدبستی که لباس کهنه ای به تن داشت وارد شد و در جای خالی کنار مردی ثروتمند نشست. مرد ثروتمند چهره در هم کشید و خودش را جمع و جور کرد و به کناری کشید.

پیامبر که رفتار او را دید، فرمود: ترسیدی از فقر او چیزی به تو برسد؟

۱- تکه تکه کردن.

۲- وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، ج ۱۵، ص ۵۸.

۳- اصول کافی، کلینی، ج ۵، ص ۲۷.

۴- اصول کافی، ج ۲، ص ۲۷.

- ۱- علی به چه معناست؟
 ۲- امام علی (ع) درباره دوران کودکی خود در خانه پیامبر اکرم (ص) چه می فرمایند؟
 ۳- طبق سخن پیامبر اکرم (ص) علت فریاد اندوهناک شیطان چیست؟ **نا امیدی از پرستش خودش**

آن مرد گفت: نه، یا رسول الله.
 فرمود: ترسیدی از ثروت تو چیزی به او برسد؟
 گفت: نه یا رسول الله
 پیامبر فرمود: ترسیدی لباس هایت در اثر تماس با او آلوده شود؟
 گفت: نه، یا رسول الله.
 فرمود: پس چرا خودت را جمع و جور کردی و از او فاصله گرفتی؟
 آن مرد گفت: یا رسول الله اعتراف می کنم که مرتکب خطا شدم و به جبران خطایم حاضرم نصف ثروتم را به این برادر مسلمان ببخشم.
 مرد فقیر گفت: یا رسول الله، من حاضر نیستم بپذیرم.
 حضار با تعجب پرسیدند: چرا؟!
 مرد فقیر پاسخ داد: می ترسم بر اثر ثروت، من هم گرفتار غرور و خودخواهی شوم و روزی با برادر مسلمان خود این گونه رفتار کنم.^۱

جان و جانشین پیامبر

امیر مؤمنان، علی علیه السلام، ده سال قبل از بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله در خانه کعبه به دنیا آمد.^۲ پدرش حضرت ابوطالب علیه السلام به پیشنهاد پیامبر، نام ایشان را «علی» گذاشت (علی به معنای «والا» و «بلندمرتبه» است) سه یا چهار سال بیشتر نداشت که به خانه پیامبر آمد و چندین سال نزد ایشان زندگی کرد. خودش درباره این دوران می فرماید:

نکته

۲ «در حالی که کودک بودم، همواره در کنار پیامبر بودم و پیامبر مرا در کنار خود می نهاد ... نه هرگز دروغی در گفتار من دید و نه رفتاری ناشایست از من مشاهده کرد ...»

من همچون بچه از شیر گرفته شده که به دنبال مادرش می رود، از آن بزرگوار پیروی می کردم و او هر روز پرچمی از خوی های نیکوی خود را برای من می افراشت و مرا به پیروی کردن از آن فرمان می داد ...^۲

... هنگامی که وحی بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد، آوای اندوهگین شیطان را شنیدم. گفتم: ای پیامبر خدا، این فریاد اندوهناک چیست؟ پاسخ داد: این شیطان است که از پرستش خود ناامید شده است. بی گمان آنچه را من می شنوم تو هم می شنوی و آنچه را من می بینم تو هم می بینی، جز اینکه تو پیامبر

نکته

۱- اصول کافی، ج ۲، ص ۲۶۲.

۲- ماجرای تولد حضرت علی علیه السلام در خانه کعبه علاوه بر کتاب های شیعی در کتاب های بزرگان اهل سنت نیز با نقل شده است. به عنوان نمونه می توان به این موارد اشاره کرد: المستدرک علی الصحیحین، حاکم نیشابوری، ج ۳، ص ۵۵؛ تذکره الخواص، ابن جوزی، ص ۱؛ مروج الذهب، مسعودی، ج ۲، ص ۲۷۳.

- ۱- پیامبر (ص) درباره امام علی (ع) و پیروان او چه فرمود؟
 ۲- چند مورد از صفات امام علی (ع) از زبان پیامبر اکرم را نام ببرید؟

نیستی، بلکه وزیر هستی^۱ و تو هر آینه بر راه خیر می باشی^۲. → این جمله با حدیث منزلت ارتباط معنایی دارد

نکته

جابر بن عبدالله انصاری، از یاران خوب رسول خدا ﷺ می گوید: در کنار خانه خدا و در حضور رسول خدا ﷺ بودیم که علی علیه السلام وارد شد. رسول خدا ﷺ فرمود: برادر من به سویان آمد. سپس رو به سمت کعبه کرد و دست بر آن گذاشت و فرمود: (سوگند به خدایی که جانم در دست قدرت اوست، این مرد و شیعیان و پیروان او، رستگاران و در روز قیامت، اهل نجات اند)^۱
 سپس فرمود^۲ (این مرد اولین ایمان آورنده به خدا، وفادارترین شما در پیمان با خدا، راستخیزترین شما در انجام فرمان خدا، صادق ترین شما در داوری بین مردم، بهترین شما در رعایت مساوات و ارجمندترین شما نزد خداست)^۳

پیام ایه: ایه در شان امام علی (ع) نازل شده است

در همین هنگام، آیه زیر بر پیامبر خدا ﷺ نازل شد و پیامبر آن را قرائت کرد:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
 وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ^۴

کسانی که ایمان آوردند
 و کارهای شایسته انجام دادند،
 اینان بهترین مخلوقات اند.

همان گونه که مشاهده کردید (رسول خدا ﷺ، در سخنان خود از کلمه «شیعه») که ترجمه آن «پیرو» می شود، استفاده کرده و پیروی از امام علی علیه السلام را سبب رستگاری دانسته است. بنابراین، شیعه، مسلمانی است که به فرمان خدا و پیامبر ﷺ، امیر المؤمنین علی علیه السلام را جانشین پیامبر می داند و از او

پیروی می کند)^۲
 ۳- طبق سخن رسول خدا (ص) شیعه به چه کسی گفته می شود؟

بیشتر بدانیم

خوب است بدانیم که لفظ شیعه، واژه ای است قرآنی. مثلاً در قرآن کریم، حضرت ابراهیم علیه السلام شیعه و پیرو حضرت نوح علیه السلام معرفی شده و درباره ایشان آمده است: «إِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لِابْرَاهِيمَ»؛ پس حضرت ابراهیم علیه السلام از آن جهت که راه حضرت نوح را ادامه داده، شیعه و پیرو حضرت نوح علیه السلام است.

۱- این سخن پیامبر اکرم ﷺ مربوط به روز اول بعثت است. از این کلام در می یابیم خداوند که آگاه به همه امور است از شایستگی امام علی علیه السلام نیز خبر دارد و به پیامبر امر فرموده که ایشان را وزیر خود قرار دهد.

۲- بخشی از خطبه قاصعه.

۳- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ هَذَا وَشِيعَتَهُ لَهُمُ الْفَاوِزُونَ. الدر المنثور، سیوطی، ذیل آیه «وَأُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ».

۴- البرهان فی تفسیر القرآن، سید هاشم بحرانی، ج ۵، ص ۷۲۰.

۵- سوره بینه، آیه ۷.

۶- سوره صافات، آیه ۸۳.

۲- کسی که همواره با حق باشد تمام رفتارهایش نیز مبتنی بر عدالت است و کاری خلاف عدالت انجام نمی دهد؛ هم چنین کسی که همواره همراه حق است از گناه و خطا و اشتباه مصون است زیرا در غیر این صورت دیگر همراهی همیشگی وی با حق و حقیقت معنا نداشت و کسی که همراه همیشگی حق است علمش نیز حق است. یعنی در علم و اندیشه اش خطا راه ندارد

تفکر در حدیث

در این دو حدیث بیندیشید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید: ۱- در حدیث ثقلین آمده است که عترت و قرآن از یکدیگر جدایی ناپذیرند. یکی از مصادیق عترت حضرت علی است و این حدیث که می فرماید علی علیه السلام با قرآن و قرآن با علی علیه السلام است، تاکید بر حدیث ثقلین است

۱- میان حدیث اول و حدیث ثقلین چه رابطه‌ای وجود دارد؟

۲- حدیث دوم چگونه با بحث عصمت، عدالت و علم امام ارتباط دارد؟ پاسخ بالای صفحه

پاسخ به سؤالات شما

برخی می پرسند چرا با وجود همه تلاش‌هایی که پیامبر ﷺ در معرفی امیرمؤمنان و بیان فضائل ایشان در زمان‌ها و مکان‌های متعدد داشت، اما پس از وفات پیامبر ﷺ بسیاری از مردم، به خصوص رؤسای قبایل و بزرگان قوم کمتر به این حقیقت توجه کردند؟

پاسخ کوتاه آنکه: یکی از علت‌های این بی‌توجهی، افکار و اندیشه‌های باقی‌مانده از دوران جاهلیت قبل از اسلام بود، که به این آسانی از ذهن و فکر مردم خارج نمی‌شد. در جاهلیت، بزرگان قبایل بدون آنکه دارای فضیلت خاصی باشند صرفاً به این دلیل که رئیس قوم بودند، قدرت و ویژه‌ای داشتند و مردم آنان را بزرگ می‌شمردند و فضیلت‌هایی مانند علم، عدالت‌خواهی، جوانمردی، صداقت، پاکی و کرامت نفس، ارزش و جایگاهی نداشت. آنان حتی میان فرمان و دستور پیامبر و فرمان بزرگان قوم تفاوت چندانی قائل نبودند و در لحظات حساس و سرنوشت‌ساز، به جای فرمان خدا و پیامبر، به سوی فرمان بزرگان قوم خود متمایل می‌شدند. از این رو، رسول خدا ﷺ پیوسته فضائل امام علی علیه السلام را به آن مردم یادآوری می‌کرد شاید بزرگان قبایل و افراد هر قبیله به جای ارزش‌های جاهلی به رفتار و کردار امیرمؤمنان بیشتر توجه کنند و به مقابله با ایشان برنخیزند.

سوال

بزرگان علم و دانش، مسلمان و غیرمسلمان، پس از بررسی شخصیت امیرالمؤمنین علی علیه السلام با چه چیزی شگفتی مشاهده کرده‌اند؟ که فضایی در آن امام است که به سختی در یک فرد، جمع می‌شود. آن امام در میدان جنگ شجاع‌ترین؛ در محراب عبادت، عابدترین؛ در مقام قضاوت، دقیق‌ترین؛ در کلاس درس، عالم‌ترین؛ در بلاغت و زیبایی سخن، بلیغ‌ترین و در عرصه حکمرانی، عادل‌ترین است. **پاسخ**

آن حضرت، همانند رسول خدا ﷺ همه فضائل الهی را در خود جمع کرده بود و تمام ویژگی‌هایی

نکته

۱- امالی، طوسی، ج ۲۸، ۱۰، المستدرک، حاکم نیشابوری، ج ۳، ص ۱۳۴.

۲- امالی، صدوق، ص ۸۹، المستدرک، حاکم نیشابوری، ج ۳، ص ۱۳۵.

۳- جاذبه و دافعه علی علیه السلام، استاد مطهری، ص ۱۰ از مقدمه.

را که یک رهبر جامعه باید داشته باشد، دارا بود. در اینجا به دو مورد از فضائل و ویژگی‌های آن

حضرت اشاره ای کوتاه می کنیم: ۱- امام علی (ع) بعد از چند سال خانه نشینی و با چه شرایطی خلافت را پذیرفت؟

۲- امام علی (ع) در آغاز حکومت چه چیزهایی را سرلوحه کار خود قرار داد؟

۱- عدالت بی مانند

۱) امام علی علیه السلام پس از ۲۵ سال کنار گذاشته شدن از حق خلافت، آن گاه که با درخواست عمومی مردم

و اصرار آنها بر قبول خلافت حجت را بر خود تمام دید به **صحنه آمدن** ایشان از همان آغاز با الگو قرار

دادن سیره و روش پیامبر صلی الله علیه و آله مبارزه با تبعیض و نابرابری و برقراری عدالت را، سرلوحه کار خود قرار

داد (آن حضرت در همان روزهای آغازین حکومتش به مسجد رفت و این گونه برای مردم سخنرانی کرد:

۳) «... ای مردم، گروهی بیش از حق خود از بیت المال و اموال عمومی برداشته اند و جیب خود را

انباشته اند و ملک و باغ خریده اند... اینان در حقیقت ننگ دنیا و عذاب آخرت را خریده اند؛ اما بدانید

که من حق مردم مظلوم را از اینان بازمی ستانم و از این پس سهم همه مسلمانان را از بیت المال به طور

مساوی خواهم داد»^۱ ۳- طبق سخن امام علی (ع) چه کسانی ننگ دنیا و عذاب آخرت را خریده اند؟

فردای آن روز، پس از پرداخت هزینه های عمومی کشور از بیت المال، باقی مانده آن را میان مردم

به طور مساوی تقسیم کرد. محرومان خوشحال شدند؛ اما عده ای که دوره های قبل دریافت های ویژه

و کلان داشتند، اعتراض کردند.^۲ ۴- امام علی (ع) درباره نافرمانی خداوند متعال، چه فرموده اند؟

ایشان در سخنانی فرمودند: «سوگند به خدا، اگر همه دنیا را [با تمام وسعتش] به من بدهند تا به

اندازه گرفتن پوست جو از دهان موری، خدا را نافرمانی کنم، نخواهم کرد»^۳ ۴

۲- علم بی کران

همان طور که گفتیم، یکی از ابعاد شگفت انگیز شخصیت امیرالمؤمنین علیه السلام، علم و معرفت وی بود.

۵) ایشان در جهان شناسی، انسان شناسی، دین شناسی، حکومت و کشورداری، نظام اجتماعی و اقتصادی،

اخلاق و فضیلت و سایر موضوعات مورد نیاز هدایت و سعادت انسان، سخن گفته و ما را راهنمایی کرده

است.^۵ ۵- امام علی (ع) درباره کدام موضوعات مورد نیاز هدایت و سعادت انسان، سخن گفته است؟

۱- ادامه سخنرانی چنین است: «عده ای در مقام اعتراض می گویند علی بن ابی طالب ما را از حق مان محروم کرد! هرکس در گذشته از

اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله بوده یا به اسلام خدمتی کرده، پاداشش با خداست [این سوابق درخشان سبب نخواهد شد که میان آنان و دیگر

مسلمانان تبعیض قائل شویم و به آنها امتیاز بیشتر بدهیم] ... هرکس امروز دعوت خدا و رسولش را ببیزد و حقانیت ما را تصدیق کند و در

دین ما داخل شود و به سوی قبیله ما نماز بخواند، یک مسلمان است و با سایر مسلمانان برابر است. بیت المال هم که مال همه مسلمانان است، به

طور مساوی بین همه تقسیم خواهد شد و از این لحاظ هیچ کس را بر دیگری امتیازی نیست. آری، هرکس که متقی تر باشد، نزد خدا گرامی تر

است و پرهیزکاران در قیامت بهترین پاداش را خواهند داشت؛ اما خدا دنیا را پاداش پرهیزکاران قرار نداده است. اجر و پاداش اخروی برای

آنها بسی نیکوتر است ... (شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج ۷، ص ۴۷؛ بحار الانوار، مجلسی، ج ۳۲، ص ۲۷).

۲- یکی از معترضین می گفت: «چگونه همه ما را در یک مرتبه قرار داده و امتیازات را به کلی نادیده گرفته ای؟ به من و این مرد که تا مدتی

پیش غلام من بود به یک اندازه از بیت المال داده ای، آیا این انصاف است؟».

۳- نهج البلاغه، خطبه ۲۲۴.

- ۱- کتاب نهج البلاغه شامل چه مواردی است؟ شامل بخشی از سخنرانی ها، نامه ها و پند و اندرزهای امام علی (ع) است
- ۲- کتاب نهج البلاغه حکایتگر کدام یک از فضائل امام علی (ع) است؟ علم بی کران
- ۳- برخی از دانشمندان برای استفاده بیشتر مردم از کتاب نهج البلاغه چه کاری کرده اند؟

نکته

کتاب «نهج البلاغه» که بخشی از سخنرانی ها، نامه ها و پند و اندرزهای ایشان را در خود جای داده، حکایتگر این دانش بی مانند است. دانشمندان بزرگ جهان اسلام از زمان تدوین این کتاب تاکنون، در موضوعاتی که ذکر شد، همواره از این کتاب بهره مند شده اند.

برخی دیگر از دانشمندان هم برای استفاده بیشتر مردم از این کتاب (بر آن شرح ها نوشته اند تا مردم

به نکات دقیق و عمیق این کتاب بیشتر پی ببرند) ۲

این ابی الحدید که از اندیشمندان اهل سنت است، شرح مفصلی بر نهج البلاغه نوشته که امروزه در چندین جلد، چاپ شده است. وی در مقدمه کتاب خود می گوید: «(به حق، سخن علی را از سخن خالق (قرآن) فروتر و از سخن مخلوق (دیگر انسان ها) برتر خوانده اند)» ۳.

۵ (وی در شرحی که بر خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه نوشته است، می گوید: «قسم می خورم به کسی که همه امت ها به او قسم می خورند، که پنجاه سال است این خطبه را مطالعه می کنم و در این پنجاه سال، بیش از هزار مرتبه آن را خوانده ام، و تاکنون هیچ بار آن را نخوانده ام مگر آنکه در جان من شگفتی و بیداری عمیقی ایجاد کرده است. چقدر خطبا و موعظه کنندگان درباره مرگ و آخرت خطبه خوانده اند! و من چقدر خطبه های آنان را خوانده و در آن تأمل کرده ام! اما تاکنون هیچ کدام از آنها تأثیر این خطبه را در جان من ایجاد نکرده است)» ۴.

۶ (امیر المؤمنین علیه السلام جز نزد پیامبر اکرم ﷺ نزد کسی دیگر شاگردی نکرده بود. در حقیقت، دانش

ایشان متصل به دانش پیامبر بود و دانش پیامبر نیز از وحی الهی سرچشمه می گرفت. پیامبر اکرم ﷺ در همین باره فرمود:

۶- ایا امام علی (ع) به جز پیامبر، نزد کسی دیگر شاگردی کرده بود؟ توضیح دهید؟

من شهر علم هستم
و علی در آن است.
هرکس این علم را بخواهد
باید از در آن وارد شود.

أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ
وَ عَلِيٌّ بَابُهَا
فَمَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ
فَلْيَأْتِهَا مِنْ بَابِهَا

تفکر در حدیث

این حدیث شریف، در بردارنده پیام های متعددی است. با تفکر در آن، سه پیام آن را به دست آورید. اثبات مرجعیت دینی امام علی (ع) بعد از پیامبر اکرم ﷺ حضرت علی (ع) مانند پیامبر اکرم در علم خود دارای عصمت بود امام علی (ع) نیز همان علم و معرفتی که پیامبر اکرم ﷺ از آن بهره مند بود، را دارا بود

۱- نهج البلاغه توسط سید رضی در قرن چهارم هجری قمری، بدون شد. وی کتاب های حدیثی و تاریخی زمان خود را که سخنان امیر المؤمنین در آنها بود، گرد آورد و گزیده ای از آن سخنان را در یک کتاب قرار داد و آن را «نهج البلاغه» نامید. سایر سخنان امیر المؤمنین که حجمی بیش از نهج البلاغه دارد و در سایر کتاب های تاریخی و حدیثی موجود بوده، در سال های اخیر در مجموعه ای به نام «موسوعه امیر المؤمنین» گرد آمده و در اختیار پژوهشگران قرار گرفته است.

- ۲- در میان شرح های فارسی، می توان شرح استاد محمدتقی جعفری و شرح آیت الله مکارم شیرازی را نام برد.
- ۳- مقدمه شرح ابن ابی الحدید بر نهج البلاغه.
- ۴- شرح ابن ابی الحدید، ج ۱۱، صص ۱۵۳ - ۱۵۲.
- ۵- شواهد التنزیل، حاکم حسکانی، ج ۱، ص ۸۱ و امام شناسی، سید محمد حسین حسینی تهرانی، ج ۱۱، ص ۶۱.

امیرمؤمنان علی علیه السلام خود می فرمود: «هرگاه از پیامبر صلی الله علیه و آله سؤال می کردم، پاسخم را می داد و اگر در حضورش سکوت می کردم، ایشان پیشگام می شد و از دانش خود مرا بهره مند می ساخت»^۱.
بدین ترتیب، امیرالمؤمنین به دانش بی مانندی رسید که هرکس در هر موردی از ایشان سؤال می پرسید، ایشان بی درنگ و در کمال درستی پاسخ می داد.^۱

بیشتر بدانیم

وقتی یک نویسنده مسیحی عاشق امام علی علیه السلام می شود!
جرج جرداق (۲۰۱۵ - ۱۹۳۱)، نویسنده و شاعر معاصر لبنانی است. وی که یک فرد مسیحی است. چنان شیفته شخصیت امام علی علیه السلام می شود که پنج جلد کتاب درباره آن حضرت می نویسد. جلد اول آن «امام علی، صدای عدالت انسانی» نام دارد. وی در این کتاب می نویسد: «ای دنیا، چه می شد اگر همه توان خود را گرد می آوردی و در هر روزگار یک «علی» با آن قلب و زبان عنایت می کردی». جمله پشت جلد کتاب جرج جرداق مسیحی این بود:

O'Ali,

If I say you're superior to Jesus Christ, my religion cannot accept it! If I say he's superior to you, my conscience won't accept it! I don't say you're God!... So, tell us yourself, o'Ali: Who are you?!

«ای علی!

اگر بگویم تو از مسیح بالاتری، دینم نمی پذیرد!

اگر بگویم او از تو بالاتر است، وجدانم نمی پذیرد!

نمی گویم تو خدا هستی!...

پس خودت به ما بگو ای علی:

تو کیستی؟!»

جرج جرداق بر سردر خانه خود نوشته بود: «لَا فَتَى إِلَّا عَلِيٌّ لَا سَيْفَ إِلَّا ذُو الْفِقَارِ».

۱- المصنف في الأحاديث والآثار، ابوبكر بن ابي شيبة، ج ۶، ص ۳۶۶.

انواع سوالات درس ششم دین و زندگی یازدهم عمومی

پیشوایان اسوه

تعیین کنید کدام یک از عبارات زیر صحیح و کدام یک غلط است؟

- ۱- پیامبر اکرم پس از سیزده سال تلاش برای هدایت مردم مدینه، با دعوت مردم مکه، به این شهر هجرت کرد **غلط**
- ۲- اقوام و ملل پیشین بدین سبب، دچار سقوط شدند که در اجرای عدالت، تبعیض روا می داشتند **صحیح**
- ۳- رسول خدا (ص) کسانی را که فقط به عبادت می پرداختند و به کار توجه نمی کردند، مذمت نمی کرد **غلط**
- ۴- رفتار رسول خدا با مردم به قدری محبت آمیز بود که مردم، ایشان را پدر مهربان خود می دانستند **صحیح**
- ۵- پدر امام علی(ع) ابوطالب، به پیشنهاد پیامبر، نام ایشان را «علی» گذاشت **صحیح**
- ۶- شخصیت والا و بی مانند حضرت علی (ع) نتیجه تربیت مستقیم پیامبر اکرم (ص) بود **صحیح**
- ۷- ابن ابی الحدید که از اندیشمندان شیعه است، شرح مفصلی بر نهج البلاغه نوشته است **غلط**

جاهای خالی را با استفاده از کلمات مناسب کامل کنید

- ۱- معمولاً اطرافیان یک رهبر برای اینکه خود را به او نزدیک کنند، را نزد او بازگو می کنند
عیب دیگران
- ۲- پیامبر اکرم (ص) را که از سنت های غلط جاهلی بود، باطل کرد **برتری عرب بر غیرعرب**
- ۳- امیرمؤمنان، علی (ع) ، ده سال قبل از بعثت پیامبر در به دنیا آمد **خانه کعبه**
- ۴- علی به معنای است **والا و بلند مرتبه**
- ۵- رسول خدا (ص) در سخنان خود از کلمه که ترجمه آن «پیرو» می شود، استفاده کرده است **شیعه**
- ۶- کتاب بخشی از سخنرانی ها، نامه ها و پند و اندرزهای امام علی (ع) را در خود جای داده است **نهج البلاغه**
- ۷- ابن ابی الحدید که از اندیشمندان است، شرح مفصلی بر نهج البلاغه نوشته است **اهل سنت**
- ۸- امام علی (ع) با مبارزه با تبعیض و نابرابری و برقراری عدالت را سرلوحه کار خود قرار داد
الگو قرار دادن سیره و روش پیامبر اکرم

مجتبی محمودی، دبیر دین و زندگی شهرستان ایزه

لینک کانال تلگرام: t.me/mahmoudi_izeh